
Ankica
MARINOVIĆ BOBINAC

EVANĐEOSKE
ZAJEDNICE U
INTEGRACIJSKIM
PROCESIMA U
HRVATSKOJ

Znano je da je religija u bivšim socijalističkim društvima na prostorima Istočne i Srednje Evrope egzistirala samo u privatnoj sferi čovjekova života, u domu i u crkvi kao zajednici vjernika. U javnom životu nije je bilo. Privatni, a pogotovo javni iskazi religioznosti često su izazivali burne reakcije u javnosti, a često i vrlo upečatljive posljedice na privatnost pojedinca i na njegovu užu okolinu. Religioznost, kao uostalom i neki drugi aspekti kolektivnom duhu nedostupne privatnosti, bili su samo neke od nelagoda socijalističkog društva. Značajna posljedica procesa tranzicije iz socijalističkog u postsocijalističko društvo je i promjena položaja i uloge religije i religijskih zajednica u društvu. Dakle, religija, pa tako i religijske zajednice iz privatnosti ulaze u javnost, iz obitelji u društvo.

Mada religija kao takva transcendirira sve društvene procese pa tako i procese integracije odnosno dezintegracije¹, religijske zajednice kao sastavni dio svakog socio-kulturnog sustava u uzajamnom su odnosu s njim. Podliježući njegovim utjecajima i same na specifičan način utječu na funkcioniranje društva. A taj utjecaj religije na događanja u društvu može imati integracijske i dezintegracijske implikacije.

Cilj ovog rada je naznačiti povijesne i socio-kulturne okolnosti koje mogu, pod određenim uvjetima, djelovati dezintegrativno u religijskom (u odnosima između vjerskih zajednica) i širem socio-kulturnom kontekstu. Potom će se skicirati neke od religijskih i civilizacijskih potencijala evanđeoskih zajednica u Hrvatskoj, koji mogu priskočiti u integracijskim procesima. Što je uopće bit integrativnog doprinosa religije (religijskih zajednica) u suvremenom trenutku ovih evropskih prostora koji teže postati demokratskim? I na to pitanje će se pokušati barem djelomično odgovoriti.

Osim istraživanja **Male vjerske zajednice u Zagrebu** koje je proveo Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu u 1988. godini², fenomen malih vjerskih zajednica na području Hrvatske nije gotovo uopće proučavan (kao posljedica koncilskog ekumenskog usmjerenja u Katoličkoj crkvi objavljena je knjiga J. Kolarića *Kršćani na drugi način*), iako na ovim prostorima neke od njih postoje više od jednog stoljeća. Spomenuto istraživanje, između ostalog, došlo je i do spoznaja o različitim aspektima odnosa pojedinih zajednica i vjernika prema društvenoj stvarnosti toga vremena. Tek je ono pružilo neke osnovne spoznaje o malim vjerskim zajednicama “*in vivo*, u njihovim realno egzistirajućim oblicima i unutar konkretnog društvenog okruženja” (Kufrin, 1991.). Malo se saznalo iz rezultata tog istraživanja o mogućoj integrativnoj ulozi manjih vjerskih zajednica, jer one i nisu (kao ni religija u cjelini) imale nikakvu socijalnu funkciju u društvu. Jer je ideološko načelo ostvareno u sintagmi o vjeri kao čovjekovoj privatnoj stvari, ograničavalo svako religijsko izražavanje na privatnu sferu, a djelovanje organiziranih vjerskih zajednica stavljalalo izvan dosega javnosti.

U društvenim znanostima se, i kad postoji mnoštvo kontinuiranih i svježih empirijskih podataka o određenim društvenim događanjima, rijetko govori o dokazima, češće o pokazateljima određenih događanja ili tendencija. U ovim poratnim zbunjujućim i nesigurnim vremenima, u nedostatku empirijskih istraživanja i svježih podataka, treba biti još škrtiji i oprezniji. Stoga će se u ovom radu govoriti tek u naznakama. One se temelje na interpretaciji i promišljanju empirijskih podataka iz već spomenutog istraživanja, dopunskog istraživanja provedenog 1991. godine i kontinuirane analize sadržaja vjerskog tiska (od 1987. do kraja 1996.)

Uloga vjerskog tiska postala je naročito značajna u predratnom, ratnom i poratnom vremenu u Hrvatskoj, osobito za sljedbenike manjih zajednica koje ne dijele svjetonazor s katoličkom većinom. Kroz vjerski tisak vjernici manjinskih crkava dobivali su i dobivaju (pre)poruke, sugestije ili eksplicitna, detaljna uputstva kako se ponašati u promijenjenoj ratnoj i poratnoj društvenoj situaciji.

Za potrebe ovog rada korišteni su rezultati analize časopisa *Izvori* koji izdaje Evandeoska crkva u Hrvatskoj i časopisa *Glas evanđelja* koji izdaje Savez baptističkih crkava u Hrvatskoj. Analiziran je kompletan sadržaj časopisa, jer je jedan od ciljeva analize bio utvrđivanje cjelovite poruke pojedinog lista (vjerske zajednice) i bitnih promjena u smi-

slu poruke u analiziranom razdoblju. Analiza je koncentrirana na religijske norme, a posebno na otkrivanje komunikacijske dimenzije vjerske zajednice u odnosu na socijalno okruženje. Osnovna jedinica analize u pravilu je bio jedan članak (njegova dominantna poruka). Ukoliko je u članku bilo više bitnih poruka (što se događalo rijetko), sve su zabilježene. Analiza je vršena prema određenom sistemu kategorija (v. Marinović Bobinac, 1991.).

Korištenje metode kvalitativne analize sadržaja dodatno opravdava činjenica da su u predtranzicijskom razdoblju glasila zajednica bila jedini izvor kontinuiranih informacija o njima. Takva iskustva potvrđena su i u tranzicijskom razdoblju: sva relevantna događanja u zajednici koja se odnose na komunikaciju sa socijalnim okruženjem u svim bitnim aspektima, više su nego prisutna i u ovom razdoblju. Službena glasila manjih vjerskih zajednica, osobito za vrijeme i poslije rata, odražavaju gotovo sve bitno što se događalo u njima: službene stavove vodećeg tijela zajednica i svjedočanstva vjernika.

Analizom sadržaja tiska utvrđeno je da postoje neki aspekti odnošenja prema širem socijalnom okruženju (stavovi prema vrijednostima civilnog društva, prema vlasti (državi, politici), prema društvenim promjenama koje su se dogodile u Hrvatskoj, u njihovu shvaćanju evangelizacije (stupnju prozelitizma), prema dominantnim motivima za stavove koji se sugeriraju vjernicima...) koji mogu poslužiti kao hipoteze nekog budućeg (nadamo se, skorog) komparabilnog istraživanja manjih vjerskih zajednica.

* * *

Uz Katoličku crkvu, Srpsku pravoslavnu crkvu, Islamsku vjersku zajednicu i Židovsku zajednicu, u Hrvatskoj postoji velik broj manjih vjerskih zajednica, u većini protestantske provenijencije, među kojima je i niz evandeoskih zajednica.³

Katolici su u Hrvatskoj u uvjerljivoj većini, sve ostale vjere, pa tako i ostale kršćanske vjere su zaista manjinske i prosječan građanin, ne samo vjernik, ih ni ne poznaje. Zbog socijalističkog okruženja u kojem su religije i crkve u Hrvatskoj živjele pedeset godina, zbog naslijeđenog tradicionalnog (predkoncilskog) stava katoličanstva u Hrvatskoj prema hereticima, odnosno krivovjercima, zbog slabog prodora koncilskih ideja u vjerničku populaciju i među svećenstvo, religioznost koja se toliko razlikuje od one dominantne, ostala je nepoznata širem društvu.

Evandeoski pokret⁴ je jedan od relevantnih kršćanskih pokreta današnjice koji ima interdenominacijski karakter.

To je pokret za evangelizaciju, pokret naviještanja riječi Božje, propovijedanja Radosne vijesti o spasenju u Isusu Kristu. Naglašava svakodnevno usklađivanje kršćana s temeljnim načelima vjere i misijsko djelovanje prožeto suosjećanjem i hitnošću (Jambrek, 1996.). Evandeoska tradicija postoji u kršćanskoj povijesti, a suvremeni evandeoski pokret prisutan je danas u većini protestantskih crkava, unutar slobodnih crkava reformacijske baštine, pa čak i unutar katolicizma.

U Hrvatskoj se vjernici evandeoskih crkava nazivaju evandeoskim kršćanima.⁵ Pokret se i ovdje oslanja na protestantsku baštinu, ali nije obilježen denominacijski. Pripadaju mu svi navjestitelji Riječi Božje, ma kojoj crkvi pripadali.⁶ Pokret je posebno ojačao šezdesetih godina, čemu je pridonio i duh II. vatikanskog koncila, njegovo aktualiziranje Biblije i ekumenska otvorenost. U odnosu na katolike (preko 90 posto) evandeoski kršćani su zaista u manjini (svih protestantskih vjernika je u Hrvatskoj manje od 1 posto).

* * *

Jedan od najraširenijih stereotipa u mišljenju pripadnika većinskih religija i šireg društva o manjim vjerskim zajednicama koje su mnogi skloni nazivati sektama (misljci, pritom, baš na ono vrijednosno, negativno obojeno značenje), je onaj o njihovoj zatvorenosti, isključivosti, netolerantnosti i nekomunikativnosti u odnosu na socijalno okruženje u kojem opstojе. Postojeće latentno ili manifestno uzajamno nepovjerenje zajednica i njihova šireg socijalnog okruženja (i Katoličke crkve) povijesno je i socio-kulturno uvjetovano jer:

1. Hrvatska je dominantno katolička zemlja;
2. ukorijenjen je tip tradicionalne (crkveno-orijentirane) religioznosti sa značajnim prisustvom pučke (masovne) religioznosti;
3. katoličanstvo je ovdje funkcioniralo kroz čitavu povijest kao čuvar i prijenosnik nacionalne kulture i temeljnih vrijednosti i kao važan element nacionalnog identiteta;
4. manjinsko je kršćanstvo, zbog takve povijesno-socijalne situacije (slično kao i u drugim evropskim katoličkim zemljama), kroz čitavu svoju povijest bilo u Hrvatskoj “nebitnim dijelom religijskog scenarija” (Robertson, 1987.);
5. specifičnost manifestacija vjere, evangeliziranja i načina života “manjinskih” kršćana budila je nepovjerenje socijalnog okruženja, koje je dodatno jačano zakonskim zabranama djelovanja (pentekostalcima je npr., za vrijeme

Drugog svjetskog rata bilo zabranjeno djelovanje u Hrvatskoj);

6. protestantizam su donosili stranci, a pristupali mu domaći obraćenici što je samo širilo već postojeći jaz;

7. za predkoncilsku crkvu u Hrvatskoj svi sljedbenici manjinskih kršćanskih religija bili su krivovjerci i heretici, a za njih opet, katolici, oni koji su iskrivili pravu vjeru.

* * *

Govoreći o religijskoj situaciji u novim društvenim uvjetima u Mađarskoj T. Nyeri navodi niz činjenica koje Katolička crkva (a i druge vjerske zajednice) treba učiniti da bi pomogla društvu u koje je situirana, u naporu ka njegovu demokratskom strukturiranju (Nyeri, 1992.). S obzirom na neke nesumnjivo zajedničke socio-kulturne karakteristike većine postkomunističkih zemalja Istočne i Srednje Europe (Tomka, 1995.) većina imperativa koje navodi spomenuti autor vrijedi i za vjerske zajednice (a naročito Katoličku crkvu) i kod nas:

1. prevladavanje prošlosti i predrasuda;
2. unutarnja promjena mentaliteta u smislu II. vaticanskog koncila;
3. odbacivanje restaurativnih i neoklerikalnih tendencija;
4. poslanje crkve (zajednica) kao utemeljitelja vrednota;
5. posadašnjivanje Božje ponude pomirenja i mira.

Apostrofiranje nekih od spomenutih imperativa baš unutar Katoličke crkve uzdiže se na razinu pitanja gotovo opstanka kršćanstva (razviti svijest da životna snaga kršćanske vjere ovisi o svjedočanstvu pojedinca i zajednice na koju se oslanja, da je uzor za budućnost manjinska crkva i crkva zajednice (Jukić, 1981.; Nyeri, 1992.). Činjenica da je baš ono što više autora smatra bitnim za opstanak kršćanstva i bitan dio korpusa protestantskog i evandeoskog kršćanstva još je jedna osnova za uzajamno upoznavanje, toleranciju i povezivanje.

Jer, tri vodeća kršćanska pokreta posljednjih tridesetak godina: katolički pokret koncilске-poslijekoncilске obnove, pentekostalni pokret (prisutan i u katolicizmu i u protestantizmu) i evandeoski koji ujedinjava crkve protestantske baštine (a prisutan je također i u katolicizmu) susreću se u temeljnim religijskim naglascima na:

- a) Kristovu Misteriju kao centralnoj stvarnosti kršćanstva;⁷
- b) ostalim eshatološkim stvarnostima kao bitnim sadržajima;⁸
- c) razvijanju svijesti da je pripadnost Isusu Kristu ispred svake druge pripadnosti.

Susreću se stoga bitno i po pitanjima evangelizacije u suvremenosti. Bit evangelizacije u širokom kršćanskom smislu (nova evangelizacija kako je misle katolici i evangelizacija kakvu žive evandeoski kršćani) je da “zastupa samo Isusovu stvar”, da aktualizira “Isusovsku sliku crkve” (Babolan, 1992.), a ne neku opće religioznu, povijesno uvjetovanu sliku kršćanstva. Susreću se i u nastojanjima za nekim oblikom, uvjetno rečeno “integracije”⁹ unutar kršćanstva, na samom kraju drugog tisućljeća koji tzv. *New Age* pokreti smatraju i vremenom sloma kršćanske paradigme, kršćanskog mentaliteta i vremenom nastupa jedne sasvim nove paradigme, sasvim novog mentaliteta, sasvim novog čovjeka. Ti nadkonfesionalni kršćanski postulati i kršćanskim crkvama u Hrvatskoj trebaju biti stalni podsjetnik o kršćanskim prioritetima i ogledalo u kojem se u svakom trenutku moraju prepoznati. Vjerske zajednice ne smiju biti tek puki integrativni element sekularnog društva (apologetski ili nedjelotvorni), već kvasac vjere (Nyiri, 1992.).

* * *

Rezultati istraživanja (anketa, opservacija, intervju i analiza sadržaja) govore da unutar evandeoskih zajednica u Hrvatskoj postoje naznake prisustva svijesti:

a) da biti kršćaninom prije svega znači biti sljedbenikom Isusa Krista koji je zbog toga što je služio ljudima bio razapet na križ;

b) o autentičnom kršćanskom ponašanju kao temelju ponašanja uopće, jer ono u sebi sadrži sve što je uključeno u dužnosti građanina prema svojoj zemaljskoj domovini;

c) o brojnim socijalnim problemima društva u kojem žive: nezaposlenosti, neravnopravnosti naroda, neravnopravnosti spolova, poratnim problemima (prognanika, povratnika...), problemima neravnopravnosti vjera i vjernika različitih provenijencija;

d) o potrebi (su)djelovanja u društvenom životu: uglavnom su zainteresirani za humanitarnu, karitativnu i socijalnu angažiranost, aktivnosti vezane za promicanje mira, sloboda čovjeka i zaštite čovjekove okoline;

e) o gorućoj važnosti tema vjerskih sloboda – oblike diskriminacije osjećaju na radnom mjestu, ističu subjektivan osjećaj razlike u društvenom položaju što je uzrokovano baš vjerskom pripadnošću manjinskoj religiji: navode susrete s podsmijehom, ruganjem, ironijom, diskriminacijom od strane nevjerujućih (što je u vrijeme istraživanja bilo društveno poželjno opredjeljenje), ali i od strane pripadnika drugih vjerskih zajednica (potisnuti su jer žive u katoličkom svijetu);

f) o potrebi, a istodobno i nemogućnosti podastiranja pravih informacija o sebi širem okružju. Otuda neobaviještenost i nerazumijevanje u društvu i kod vlasti (mada ističu i nedostatak dobre volje), nedostupnost mass - medija, što ne smanjuje brojne predrasude, već ih povećava;

g) o nužnosti porasta demokratičnosti u društvu - ističu model demokratičnosti vlastitih vjerskih zajednica: nepostojanje jedinstvenog centraliziranog stava vjerske zajednice prema pojedinim društvenim problemima, pa vjernici svoje stavove formiraju relativno slobodno;

h) o biti demokratske orijentacije u pitanju položaja vjerskih zajednica: da broj sljedbenika ne može određivati ustavni položaj zajednice: da sve moraju imati jednaka prava;

i) o gorućoj važnosti prisustva u mass - medijima;

j) o pripadnosti domovini koja je potvrđena sudjelovanjem u domovinskom ratu na različite načine;

k) o zajedničkom iskustvu rata kao duhovnom poticanju zajedništva;

l) o tome da demokratska država ne smije promicati nijedan svjetonazor posebno (tim više što Hrvatska ima s tim loša iskustva u bližoj povijesti), već ono najvažnije, dobiveno destilacijom iz svih legitimnih svjetonazora: zalaganje za ljudska prava i dostojanstvo ljudske osobe;

lj) o pripadnosti vlastitoj kulturi, ali i o tome da je Isus Krist dao život za ljude svih kultura (dakle, niti etniziranje vjere, niti sakraliziranje etničke pripadnosti).

Zaključak

Činjenica je da u pluralističkim društvima legitimno dolazi do "sužavanja relevantnosti vrijednosti institucionaliziranih u crkvenoj religiji za integraciju i legitimiranje svakodnevnog života u modernom društvu" (Vrcan, 1986.), do "dezagaziranja društva od religije" (Dobbelaire, 1981.). U Hrvatskoj (kao i u nekim drugim društvima Istočne i Srednje Evrope) još se javljaju pretenzije da se društveni poredak legitimira religijski (i to samo jednom konfesijom).

Puno je religija koje dijele ovaj zajednički zemljopisni prostor i to je činjenica koja daje nadu za buduću njihovu uzajamnu toleranciju, razumijevanje, suradnju i za razvoj kulturološke osjetljivosti koja znači podrazumijevanje i prihvaćanje različitosti povijesti, kulture i stavova svake pojedine zajednice i prihvaćanje različitog vjerovanja, bez etiketiranja i diskriminacije. Vjerskoj trpeljivosti se u Hrvatskoj vjerske zajednice trebaju učiti. U Hrvatskoj ne postoji tradicija vjerske snošljivosti (više tradicija vjerske ne-

snošljivosti), ali ako društvo bude razvijalo demokratske pretpostavke, Katolička crkva tzv. koncilski duh, a ostale crkve ekumensku, konkretno, evandeosku dimenziju (koju apostrofiraju evandeoski kršćani), šanse postoje. To znači da je na općoj kršćanskoj razini, a i na pojedinačnoj, u različitim socio-kulturnim sredinama, osnovna funkcija religije i religijskih zajednica u integrativnim procesima (pa tako i evandeoskih), biti kvasac vjere (apostrofiranjem nadnaravnih sadržaja) i savjest društva (promicanjem prava i dostojanstva ljudske osobe).

BILJEŠKE

- ¹ Pod integracijskim procesima misli se na one društvene procese koji pomažu uspješnom funkcioniranju i opstanku određene društvene zajednice, a pod dezintegracijskim procesima one koji to ometaju.
- ² Radovi nastali kao posljedica istraživanja: Dugandžija, 1990.; Plačko, 1991.; Marinović Jerolimov, 1991.; Marinović Bobinac, 1991.
- ³ Evandeoskim kršćanskim zajednicama u Hrvatskoj smatraju se: Savez baptističkih crkava, 34 mjesne evandeoske (pentekostne) crkve, Kristova crkva, Kristova crkva Betanija i još neke slobodne crkve.
- ⁴ Šire: *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, 1996.; *Evandeoski pokret*, 1997.
- ⁵ Vidi šire: Jambreč, 1997.
- ⁶ "Tako je u Zagrebu nekoliko godina prije Domovinskog rata djelovala molitvena skupina evandeoskih kršćana, u kojoj su se okupljali voditelji i duhovni djelatnici većine zagrebačkih protestantskih crkava i jedna skupina iz Rimokatoličke crkve predvođeni dr. Jerkom Fučekom" (Jambreč, 1997.).
- ⁷ "Biti kršćaninom znači biti sljedbenik Isusa Krista koji je zbog toga što je služio ljudima bio razapet na križ" (Volf, 1977.).
- ⁸ Taj naglasak je prisutan i u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj. Tako je 1996. godine održan Pastoralni tjedan Teološkog fakulteta u Rijeci pod naslovom "Nada i eshaton".
- ⁹ Uobičajena su u *Izvorima* razmišljanja koja su na liniji koncilskih refleksija o kršćanskom jedinstvu. "Jedinstvo o kojem govori Sveto pismo duhovno je a ne hijerarhijsko. Ono ostaje unatoč razlikama u nauku i praksi. U Božjim očima postoji samo jedna prava crkva, koja se sastoji od istinski vjernih pojedinaca iz mnogih različitih kršćanskih konfesija" (Mackenzie, 1996.).

LITERATURA

- Baloban, J. (1992.) Razmišljanja o pastoralnom djelovanju Crkve u Hrvata u novim društvenim prilikama, *Crkva u svijetu* 27(4): 262-270.
- Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*. (1996.) Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House.
- Dobbelaire, K. (1981.) *Secularization: A Multi-Dimensional Concept*. London: Sage.
- Dugandžija, N. (1991.) *Djeca Božja*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

- Jambrek, S. (1997.) *Evandeoski pokret*. Zagreb: Protestantsko – evandeosko vijeće.
- Jambrek, S. (1997.) Povijesni pregled Evandeoskog pokreta u: Jambrek S. (1997.) (ur.) *Evandeoski pokret*. Zagreb: Protestantsko-evandeosko vijeće.
- Jukić, J. (1973.) *Religija u modernom industrijskom društvu*. Split: Crkva u svijetu.
- Kolarić, J. (1976.) *Kršćani na drugi način*. Zagreb: Veritas.
- Kufrin, K. (1991.) Sociologijska deskripcija Kristove crkve Betanija u: Plačko, Lj. (1991.) *Religioznost u malim vjerskim zajednicama Zagreba*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Mac Kenzie, P. (1997.) Evandeoski pokret i katoličanstvo u: Jambrek, S. (1997.) (ur.) *Evandeoski pokret*. Zagreb: Protestantsko-evandeosko vijeće.
- Marinović Bobinac, A. (1991.) *Analiza sadržaja tiska malih vjerskih zajednica u Zagrebu*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Marinović Jerolimov, D. (1991.) *Prikaz malih vjerskih zajednica u Zagrebu*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Nyieri, T. (1992.) Jedanaest teza o položaju Crkve u Mađarskoj, *Crkva u svijetu* 27(4):171-175.
- Plačko, Lj. (1991.) *Religioznost u malim vjerskim zajednicama u Zagrebu*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Robertson, Roland (1987.) Jedna nova tipološka formulacija, *Marksiističke teme* 11 (3-4):150-158.
- Tomka, M. (1995.) The Changing Social Role of Religion in Eastern and Central Europe: Religion's Revival and its Contradictions, *Social Compass* 42(1):17-26.
- Volf, M. (1997.) Slušati istinu, govoriti istinu, *Izvori* 11/12:16-17.
- Vrcan, S. (1985.) *Od krize religije k religiji krize*. Zagreb: Školska knjiga.